

روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم

سید محمد حسن جواهری

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

تابستان ۱۳۹۱

جواهری، سیدمحمدحسن، ۱۳۵۰-

روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم / سیدمحمدحسن جواهری. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۱.

سبزه، ۲۶۵ص: نمودار. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۲۲۴: علوم قرآنی؛ ۲۲)

ISBN: 978-600-5486-97-1

بها: ۵۲۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۳۹]-۲۵۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. قرآن - ترجمه. ۲. قرآن - ترجمه - راهنمای آموزشی. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. عنوان.

۱۳۹۱ ۹ ر ۹ ج / ۶۰ / ۶۰ BP ۹۹۷ / ۱۰۷

۲۸۵۵۱۸۵

شماره کتابشناسی ملی

روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم

مؤلف: سیدمحمدحسن جواهری

ویراستار: سعیدرضا علی‌عسکری

صفحه‌آرایی: کاما

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۱

تعداد: ۱۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۵۲۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۲۱۱۱۱ - ۰۲۵۱ (انتشارات: ۲۱۱۱۳۰۰) نمابر: ۲۸۰۳۰۹۰

ص.پ. ۳۱۵۱ - ۳۷۱۸۵ ● تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی اُسکو، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰ - ۰۲۱ و ۶۶۹۷۸۹۲۰

Website: www.rihu.ac.ir

Email: info@rihu.ac.ir

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌بینی و کارایی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از مفاهیم اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به عنوان متن درسی برای دانشجویان رشته‌های «تفسیر»، «علوم قرآنی»، «الهیات» و «حدیث» در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و نیز دیگر علاقه‌مندان به ترجمه قرآن و حدیث تهیه شده است.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای
اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز
جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می دانند از مؤلف گرامی جناب حجت الاسلام والمسلمین
محمد حسن جواهری و همچنین از ارزیابان محترم طرح جناب آقای دکتر حیدر قلی زاده و دکتر
علی فتحی سپاسگزاری نماید.

تألیف و تدوین: ...

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

علوم انسانی در حکم مجموعه قواعد تنظیم حیات انسان در بخش نرم افزاری فرهنگ و تمدن بشری، علوم و معارفی است که به صورت روش مند از رفتارها، باورها، نگرش ها، احساسات و همه پدیده های انسان معنادار بحث می کند و از مصادیق یقینی آن فلسفه، روان شناسی، جامعه شناسی، علوم تربیتی، علوم اقتصادی، علوم سیاسی، مدیریت و حقوق است.

تحول در حوزه های علمی، به ویژه در علوم انسانی از فرازهای مورد تأکید حضرت امام خمینی (ره) و مطالبات جدی رهبر معظم انقلاب (مد ظله) به ویژه در سال های اخیر است. اهمیت این تحول، ریشه در مطالعات علوم انسانی و نیازهای مرتب بر آن، به ویژه رشد و توسعه شتابان دانش و فرهنگ در عرصه جهانی دارد؛ زیرا در آن، از یک سو انسان، به عنوان اشرف مخلوقات و از دیگر سو روابط او با دیگران در عرصه بشری مطرح است و از این جهت این علوم بر علوم دیگر تقدم دارد. به واقع، رسالت مهم و اساسی این علم، ساختن انسان از سرورش شخصیت و توجه به شأن وجودی او و در یک نگاه، رساندن او به سر منزل مقصود و هدایت به سوی مرتبه انسان کامل است.

ایران اسلامی از بنیان های تمدنی غنی و توانمندی های فراوانی در درون و برون محیط های دانشگاهی و حوزه های علمی برخوردار است و از این جهت، بستری مهیا برای ورود به عرصه های علمی و تولید دانش بومی در حوزه های علوم انسانی فراهم است. به پشتوانه چنین میراث گران قدری، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه با حمایت مالی معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری که رسالت و تکلیف اصلی آن تلاش برای تعمیق و گسترش علوم، معارف و ارزش های انسانی اسلامی و تطابق هر چه بیشتر رشته ها و درس های دانشگاهی با نیازهای

جامعه و کاربردی کردن آنها و تحول در ارتقای علوم انسانی با تقویت جایگاه و منزلت این علم است، زمینه‌های چاپ این اثر را فراهم آورده است.

از استادان، فرهیختگان و صاحب‌نظران ارجمند می‌خواهیم تا با همکاری و راهنمایی‌های ارزشمند خود این معاونت را در جهت نقد کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه علمی یاری فرمایند.

معاونت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۱	یادآوری
۲	سخنی با استادان گرامی
۵	فصل اول: کلیات
۵	۱. ریشه‌شناسی ترجمه
۶	۲. معنی‌شناسی ترجمه
۷	۳. تعریف ترجمه بین‌زبانی
۹	۴. اهمیت و ضرورت ترجمه
۱۰	۵. پیشینه ترجمه قرآن
۱۲	۶. ترجمه‌ناپذیری و موانع ترجمه قرآن
۱۳	۱-۶. موانع زبانی در ترجمه قرآن کریم
۱۳	۱-۶.۱. جامعیت زبان عربی
۱۳	الف) جامعیت واژگانی (زبان عربی)
۱۴	ب) جامعیت دستوری (صرفی - نحوی)
۱۵	۱-۶.۲. موانع آوایی و بلاغی
۱۷	۱-۶.۲. موانع معنوی
۱۸	۷. رابطه ترجمه و تفسیر
۱۹	۱-۷. تفاوت‌های ترجمه و تفسیر
۲۰	۸. شرایط مترجم
۲۲	○ چکیده فصل
۲۳	○ خودآزمایی و پژوهش
۲۴	○ منابع مفید برای پژوهش بیشتر

۲۵	فصل دوم: سبک‌ها و روش‌های ترجمه قرآن
۲۵	گفتار اول: سبک‌های ترجمه
۲۵	۱. سبک‌های ترجمه
۲۷	۱-۱. قالب‌های کلی سبک قرآن
۳۱	۲. ترجمه‌های آوایی
۳۱	۱-۲. ترجمه‌های آوایی منتور
۳۱	۲-۱-۲. ترجمه‌ای آوایی از قرن چهارم
۳۱	۲-۱-۲. ترجمه آوایی نسفی
۳۲	۳-۱-۲. ترجمه‌های آوایی دیگر
۳۲	۴-۱-۲. ترجمه‌های منظوم
۳۴	۵-۱-۲. ارزش‌گذاری ترجمه‌های آهنگین
۳۴	۳. ترجمه‌های منتور
۳۴	○ چکیده گفتار اول
۳۵	گفتار دوم: روش‌های ترجمه قرآن
۳۵	۱. روش‌های ترجمه
۳۶	۱-۱. ترجمه لغوی یا لفظبه‌لفظ
۳۷	۲-۱. ترجمه تحت‌اللفظی
۳۹	۳-۱. ترجمه وفادار
۴۰	۴-۱. ترجمه معنایی
۴۴	۵-۱. ترجمه آزاد
۴۶	۶-۱. ترجمه تفسیری
۴۸	۲. نقد، بررسی و جمع‌بندی
۴۸	۱-۲. ارزش‌گذاری روش‌های ترجمه
۴۹	۲-۲. طبقه‌بندی ترجمه‌ها
۴۹	۳-۲. مرز ترجمه وفادار و معنایی
۴۹	۴-۲. مرز ترجمه معنایی و آزاد
۵۰	۵-۲. زبان معیار
۵۳	۶-۲. واحد ترجمه
۵۴	چند مثال
۵۵	○ چکیده گفتار دوم
۵۷	○ خودآزمایی و پژوهش
۵۸	○ منابع مفید برای پژوهش بیشتر

۵۹	فصل سوم: مبانی ترجمه
۵۹	مبانی ترجمه
۶۰	ضرورت وجود پیش فرض
۶۰	۱. مبانی زبان شناختی
۶۰	۱-۱. هم معنایی واژگانی
۶۲	۱-۱-۱. مترادف و شرایط تحقق آن
۶۴	چکیده سخن
۶۶	۲-۱. فروق اللغات
۶۹	۳-۱. وجوه و نظایر
۷۰	۱-۳-۱. تفاوت مشترک لفظی و وجوه و نظایر
۷۱	۴-۱. اضداد (تضاد معنایی واژگان)
۷۲	۱-۴-۱. اضداد در قرآن
۷۲	۲-۴-۱. برخی مفردات قرآن مشمول تضاد
۷۳	۳-۴-۱. برخی ساخت های صرفی مشمول اضداد
۷۴	۵-۱. تضمین
۷۴	۱-۵-۱. ویژگی های تضمین
۷۷	۱-۶. حقیقت قرآنی
۷۹	۲. مبانی تفسیری
۸۰	۳. مبانی کلامی مترجم قرآن
۸۲	۱-۳. صفات خبری خداوند در قرآن
۸۴	۱-۱-۳. رؤیت خداوند
۸۴	۲-۱-۳. علم الهی
۸۶	۲-۳. عصمت پیامبران
۹۰	۳-۳. جبر و اختیار
۹۱	۴. مبانی فقهی مترجم قرآن
۹۳	○ چکیده فصل
۹۶	○ خودآزمایی و پژوهش
۹۷	○ منابع مفید برای پژوهش بیشتر
۹۹	فصل چهارم: اصول ترجمه قرآن
۹۹	اصول ترجمه
۹۹	اصل اول: تسلط بر زبان مبدأ و درک صحیح آن
۱۰۰	اصل دوم: آشنایی کامل با زبان مقصد

۱۰۱	اصل سوم: امانتداری در ترجمه
۱۰۱	۱. امانتداری در ترجمه واژه‌های متشابه و خاص
۱۰۳	۲. ضمیمه کردن برداشت‌ها و نظریه‌های تفسیری مترجم در ترجمه
۱۰۳	۱-۲. افزوده‌های تفسیری
۱۰۸	۲-۲. طبقه‌بندی آرای تفسیری
۱۱۲	۳. ابهام‌شناسی و مسئله امانتداری در مبهمات
۱۱۳	۱-۳. ابهام آوایی و زبررنجیری
۱۱۳	۱-۱-۳. ابهام آوایی در زبان مقصد
۱۱۵	۲-۱-۳. ابهام آوایی در زبان مبدأ
۱۱۶	۲-۳. ابهام واژگانی
۱۱۶	۱-۲-۳. ابهام واژگانی در زبان مقصد
۱۱۶	الف) درون‌واژه‌ای و برون‌واژه‌ای
۱۱۹	ب) ابهام در ساخت‌های صرفی
۱۲۰	۲-۲-۳. ابهام واژگانی در زبان مبدأ
۱۲۲	۳-۳. ابهام در ساختارهای نحوی
۱۲۲	۱-۳-۳. ابهام در ساختارهای صرفی زبان مقصد
۱۲۷	۲-۳-۳. ابهام در ساختارهای نحوی زبان مبدأ
۱۳۱	۴. ابهام محتوایی
۱۳۱	۱-۴. ابهام محتوایی در زبان مقصد
۱۳۱	۲-۴. ابهام محتوایی در زبان مبدأ
۱۳۱	۱-۲-۴. ابهام درونی
۱۳۳	۲-۲-۴. ابهام عرضی
۱۳۳	اصل چهارم: رعایت فضای فکری و فرهنگی مخاطب
۱۳۴	۱. تحول معنایی
۱۳۵	۲. بازتاب فرهنگی و اجتماعی ترجمه
۱۳۶	۳. ایجاد نکردن سؤال و شبهه
۱۳۶	○ چکیده فصل
۱۴۰	○ خودآزمایی و پژوهش
۱۴۱	○ منابع مفید برای پژوهش بیشتر
۱۴۳	فصل پنجم: منابع ترجمه قرآن
۱۴۳	۱. منابع لغوی و زبانی زبان مبدأ
۱۴۳	۱-۱. منابع لغوی

۱۴۳	۱-۱-۱. برخی از فرهنگ‌های لغت یک‌زبانه عربی
۱۴۷	۲-۱-۱. فرهنگ‌های لغت دوزبانه
۱۴۸	۳-۱-۱. فرهنگ‌نامه‌های لغت قرآنی
۱۵۱	دو تذکر مهم
۱۵۱	الف) کاستی‌های فرهنگ‌های لغت
۱۵۲	ب) اجتهاد در لغت و حجیت آن
۱۵۳	۲-۱. منابع زبانی و ادبی زبان مقصد (فارسی)
۱۵۴	۲. منابع تفسیری
۱۵۵	۳. منابع اختصاصی ترجمه قرآن (عربی - فارسی)
۱۵۵	کتاب‌ها
۱۵۶	مجلات
۱۵۷	○ چکیده فصل
۱۵۹	○ خودآزمایی و پژوهش
۱۵۹	○ منابع مفید برای پژوهش بیشتر
۱۶۱	فصل ششم: فرایند ترجمه قرآن
۱۶۱	فرایند ترجمه قرآن کریم
۱۶۱	۱. تحلیل واژگانی متن مبدأ
۱۶۲	۱-۱. فرایند واژه‌شناسی
۱۶۳	۲-۱. قواعد واژه‌شناسی
۱۶۳	۱-۲-۱. رهایی از دام معانی ارتکازی
۱۶۶	۲-۲-۱. توجه به معانی واژه‌ها در زمان و مکان نزول
۱۶۸	۲. تحلیل آوایی و دستوری متن مبدأ
۱۶۹	۳. فهم مراد واقعی آیات قرآن
۱۷۰	۴. برابریابی واژگانی، دستوری و ایجاد تعادل
۱۷۱	۵. ایجاد تعادل در سبک
۱۷۳	۶. یکسان‌سازی در ترجمه
۱۷۶	۱-۶. یکسان‌سازی در ترجمه واژه‌ها و عبارت‌های مشابه
۱۷۶	۲-۶. یکسان‌سازی در ترجمه عناصر صرفی و ساختارهای نحوی
۱۷۸	۳-۶. یکسان‌سازی در حذف و اضافه
۱۷۸	۴-۶. یکسان‌سازی در ویرایش
۱۸۰	۵-۶. یکسان‌سازی در نوع و نثر ترجمه
۱۸۰	۷. ویرایش، ارزیابی و کنترل نهایی ترجمه

- چکیده فصل ۱۸۲
- خودآزمایی و پژوهش ۱۸۵
- منابع مفید برای پژوهش بیشتر ۱۸۶

فصل هفتم: تحلیل‌های تقابلی و مشکلات ساختاری ۱۸۷

گفتار اول: زبان‌شناسی مقابله‌ای ۱۸۷

فرایند تحلیل تقابلی ۱۸۸

۱. تشخیص نوع عناصر و الگوهای زبانی ۱۸۸

عناصر صرفاً زبانی ۱۸۸

۱-۱. واو زائد ۱۸۸

۲-۱. واو استینافیه یا آغازگر ۱۸۹

۳-۱. فای جواب شرط ۱۹۰

۴-۱. فاء بر سر خبر موضوعات ۱۹۰

۵-۱. لام در جواب شرط و جواب قسم ۱۹۰

۶-۱. لام فارقه و موصوفه ۱۹۰

۲. برابریابی ۱۹۱

۲-۱. عناصر معناداری که نمی‌توان رای آنها را برابریابی یافت ۱۹۱

۲-۱-۱. کلمات خطاب ۱۹۱

۲-۱-۲. لام ملحق به اسم‌های اشاره ۱۹۱

۲-۱-۳. های تنبیه ۱۹۱

۲-۱-۴. بین دوم در الگوی بین... و بین... ۱۹۲

۲-۱-۵. رابط میان موصول و جمله صله ۱۹۲

۲-۱-۶. روابط میان مبتدا و خبر ۱۹۲

۲-۱-۷. برخی از ادوات تأکید ۱۹۲

۲-۲. عناصر معنادار و الگوهایی که برابر ندارند، ولی راه علاجی برای آنها یافت می‌شود ۱۹۵

عناصر معنادار ۱۹۵

الگوهای ساختاری ۱۹۷

۲-۲-۱. التفات ۱۹۷

فلسفه و فواید التفات ۱۹۷

گونه‌های مختلف التفات ۱۹۸

۲-۲-۲. اولئک در جواب من شرطیه ۱۹۹

۲-۲-۳. ... أَخَذَ مِنْكُمْ ۲۰۱

۲-۲-۴. خطاب با «علیکم» ۲۰۱

۲۰۲	۵-۲. اضافه گسسته و الگوهای مشابه
۲۰۳	۶-۲. تمییز نسبت
۲۰۳	۳-۲. عناصری که یک یا چند معادل دارند
۲۰۵	گفتار دوم: آسیب‌شناسی برابریابی در ترجمه
۲۰۵	۱. جمله
۲۰۶	برخی آسیب‌های ترجمه جمله
۲۰۶	۱-۱. جمله‌های طولانی
۲۰۸	۲-۱. تغییر نقش در زنجیره نحوی
۲۱۱	۳-۱. جمله‌های محذوف
۲۱۳	۴-۱. انسجام درونی بافت و بافتار
۲۱۵	۵-۱. پیوند بین جملات آیات
۲۱۶	۲. فعل
۲۱۷	۱-۲. ماضی
۲۲۰	۲-۲. مضارع
۲۲۱	۳. مفعول به
۲۲۲	۴. مفعول مطلق
۲۲۲	۱-۴. مفعول مطلق تأکیدی
۲۲۳	۲-۴. مفعول مطلق نوعی
۲۲۵	۳-۴. مفعول مطلق عددی
۲۲۶	۴-۴. ترجمه مفعول مطلق با عامل محذوف
۲۲۶	۵. تمییز
۲۳۰	۶. حال
۲۳۲	۷. حروف
۲۳۳	۸. الف و لام
۲۳۵	○ چکیده فصل
۲۳۶	○ خودآزمایی و پژوهش
۲۳۸	○ منابع مفید برای پژوهش بیشتر
۲۳۹	منابع و مأخذ
۲۵۳	نمایه آیات